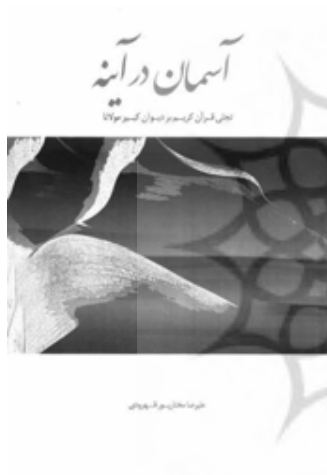

آسمان در آینه

(تجلی قرآن کریم بر دیوان کبیر مولانا)

آسمان در آینه

(تجلی قرآن کریم بر دیوان کبیر مولانا)

علیرضا مختارپور قهرودی

سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی،

چاپ اول، ۱۳۸۶

مبسوط (درباره زندگی مولانا، هدف از نگارش کتاب، تأثیر تعالیم قرآنی در دیوان کبیر با بیان نمونه‌هایی از انواع بهره‌گیری از آیات، روش تحقیق و چگونگی روش استفاده از کتاب)، متن کتاب و فهرست الفبایی ابیات بر اساس مصرع اول است.

در دیوان شمس تصحیح مرحوم فروزانفر در مواردی که استفاده از آیه‌ای در بیت بسیار واضح بوده، در پاورقی به آن اشاره شده است اما در خیلی از جاها که مولوی از متن عربی آیات استفاده نکرده است و تنها به مفاهیم و مضامین این کتاب آسمانی توجه دارد، استاد فروزانفر به آن اشاره‌ای نکرده است. مؤلف کتاب آسمان در آینه با عنایت به این موضوع سعی کرده است به انواع استفاده از آیات، اصطلاحات و مفاهیم قرآنی در دیوان شمس بپردازد. مؤلف انواع مختلف بهره‌گیری از آیات را به این شکل‌ها مورد مطالعه قرار داده است:

- ذکر کلمات آیات قرآنی عیناً در ابیات

بانگ آید هر زمانی زین رواق آبگون

اگر مثنوی مولوی اثری است سرشار از معارف دینی و عرفانی و مجموعه‌ای از آموزه‌های اخلاقی، دیوان شمس او تراوشات ذهنی است شوریده و غلیان احساسات درونی انسانی شیدا و شیفته؛ اما کسی چون مولانا - که تربیت یافته خانه بهاءولد، مدرّس علوم و معارف اسلامی است و استادانش چون برهان‌الدین محقق ترمذی شیفته قرآن و علوم دینی‌اند - حتی هنگام غلیان احساسات و جوشش اشتیاق ضمیرش نیز ناخودآگاه از قید این فضای فکری و پیشینه ذهنی رها نیست. درست به همین دلیل هم تأثیر متون دینی و اسلامی را علاوه بر مثنوی در دیوان شمس نیز می‌بینیم و بی‌تردید از میان متون دینی، قرآن بیشترین اثر را در شخصیت و زندگی شاعر شوریده بلخ داشته است. کتاب «آسمان در آینه، تجلی قرآن کریم بر دیوان کبیر مولانا» همان‌گونه که از عنوانش پیداست به تأثیر این کتاب آسمانی بر دیوان عظیم ملای روم می‌پردازد.

کتاب در ۶۶۰ صفحه به چاپ رسیده و شامل یک مقدمه

این کاربرد کلمات و مفاهیم قرآنی نویسنده تأکید دارد که به قطعیت نمی‌توان مدعی شد کدام آیه از آیاتی که موضوع و مفهوم مشابهی در آنها تکرار شده مورد نظر بوده است

تن چو سایه بر زمین جان پاک عاشقان

در بهشت عشق تجری تحت الانهار ماست

و سرانجام استفاده از تعابیر قرآنی برای بیان مقاصد دیگر در کتاب مورد بررسی قرار گرفته است به این معنا که در برخی ابیات مولانا ضمن بیان موضوعی خاص برای ارائه بهتر مطلب از تعابیر قرآنی بهره می‌گیرد مثلاً برای بیان تغییر فصل از زمستان به بهار و از بین رفتن سرمای زمستان می‌گوید:

فرو شد در زمین سرما چو قارون و چو ظلم او

بر آمد از زمین سوسن چو تیغ آبدار ای دل

در متن کتاب مؤلف به ترتیب، سوره‌ها و آیات را ذکر می‌کند و در ذیل هر کدام ابیاتی را که آن آیه درش ذکر شده (با در نظر گرفتن اشکال مذکور در بالا) می‌آورد.

در این کتاب بنای کار مؤلف بر آن نبوده است که هر بیتی را که یک کلمه یا اسامی قرآنی در آن به کار رفته است - اما به مفهوم خاصی از آیات اشاره ندارد - گردآوری کند مثل این بیت که مولوی تنها نام ابولهیب را در آن ذکر کرده است:

خاموش کن و هر جا اسرار مکن پیدا

در جمع سبک‌روحان هم بولهیبی باشد

آیت إنا بنیناها و إنا موسعون

- ذکر نام سوره‌های قرآن کریم

سوره یاسین بسی خواندم از عشق و ذوق

زان که مرا خوانده بود سوره یاسین من

- ذکر کلمات خاص قرآن کریم یعنی مؤلف کلماتی را که در

متون قبل از قرآن به این صورت سابقه نداشته است مثل «ولا

الضالین» با ابیات مربوطه جمع‌آوری کرده است.

چو لب الحمد برخواند دهش نقل و می بی‌حد

چو برخواند و الضالین تو او را در دلایل کش

- ذکر ترجمه محتوای بخشی از آیه

ز بهر غیرت آموخت آدم اسما را

بیافت جامه کل پرده‌های اجزا را

- اشاره به مضمون یک یا چند آیه

فرمود رب العالمین با صابرانم همنشین

ای همنشین صابران افرغ علینا صبرنا

که به آیات ۲ سوره فاتحه و ۳۴۹ و ۲۵۰ سوره بقره اشاره دارد.

- اشاره به مفاهیم قرآنی

من از پی اینت آفریدم تا کلک مرا کنی تو تحسین

که به آیه ۵۶ سوره ذاریات توجه دارد: «و ما خلقت الجن و

الانس الا لیعبدون»

- اشاره به اصطلاحات قرآنی بدون اشاره به آیه‌ای خاص، در